

مقاله پژوهشی: تبیین رشته‌های آموزش‌های علوم راهبردی دفاع ملی

دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) مبتنی بر نیازسنجی

۲۰,۱۰۰۱,۱,۲۰۰۸۴۸۹۷,۱۴۰۰,۱۹,۸۵,۲,۷

حسن شیرازی^۱، محمدرضا خراشادی‌زاده^۲، ارسلان شیخ‌نشین قربانی^۳، حسن قاضی^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۰۳

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۰۳

چکیده

همکاری و تعامل با سایر ملل و کشورهای جهان از ملزومات حیات کشورها در عرصه بین‌المللی است. در این راستا، دانشگاه عالی دفاع ملی با داشتن ظرفیت‌ها و منابع فراوان فکری به‌خوبی می‌تواند این مهم را در حوزه مأموریت خود به انجام رساند. در تبصره ذیل بند دوازدهم از ماده ۶ (مأموریت و وظایف) اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی تصریح شده است که دانشگاه می‌تواند داوطلبان کشورهای مسلمان و دوست را با آموزش دهد. دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) با همین هدف تأسیس شده است. مسئله مهم در این میان، برنامه آموزشی این دانشکده است. رشته‌های این برنامه به تصریح ادبیات موجود باید مبتنی بر نیازسنجی آموزشی باشد. به همین جهت این تحقیق باهدف مشخص کردن رشته‌های آموزشی علوم راهبردی حوزه دفاع ملی از طریق تعیین نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده مذکور انجام شده است. روش انجام آن زمینه‌ای - موردی است. جامعه آماری آن ۶۵ نفر از خبرگان حوزه‌های مرتبط با موضوع تحقیق است که به‌صورت تمام شمار به کار گرفته شده است. نتایج تحلیل داده‌ها که به دو روش تحلیل اهمیت- عملکرد و تحلیل مؤلفه‌های کلیدی صورت گرفته محقق را به چهار رشته و گرایش به‌عنوان رشته‌های آموزشی دانشکده در علوم راهبردی حوزه دفاع ملی رسانده است.

واژگان کلیدی: آموزش، رشته آموزشی، طراحی آموزشی، نیازسنجی آموزشی، دفاع ملی

۱ دانشیار امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲ دانشیارریاضی دانشگاه عالی دفاع ملی

۳ استاد روابط بین‌الملل دانشگاه خوارزمی

۴ دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) hsngh_af@yahoo.com

مقدمه

اهمیت تعلیم و تربیت از سیاست‌های بنیادین اسلام و از اهداف زیربنایی بعثت رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است. در بیان اهمیت آموزش از دیدگاه اسلام آیات و احادیث فراوان وجود دارد از جمله: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يَزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ». خداوند منت گذاشت بر مردم باایمان که پیامبری از خودشان برانگیخت تا آیات خدا را برای آنان بخواند و آنان را از آلایش و زشتی‌ها تزکیه کند و به آنان دانش و رحمت آموزد. (آل‌عمران، ۱۶۴)

توسعه دانش و دستیابی به محصولات فکری و ایده‌ها و نظریه‌های جدید در حوزه دفاع ملی، با تأکید بر همه ابعاد و جنبه‌ها، از ضرورت‌های ایجاد توان پاسخ به تغییرات به‌شدت پیچیده‌ی محیطی است. در بخشی از راهبردها و اقدامات ملی برای توسعه علم و فناوری نیز تعامل فعال و اثرگذار در حوزه علم و فناوری با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای منطقه و جهان آمده است. علاوه بر راهبردهای ملی، در اقدامات ملی ذیل راهبرد کلان نهم، نقشه علمی کشور به آموزش عالی فرامرزی پرداخته است و توسعه همکاری‌های بین‌المللی به‌ویژه با کشورهای جهان اسلام را در زمره راهبردها قرار داده است. (مهدی، ۱۳۹۳: ۱۲۸)

همکاری و تعامل با سایر ملل و کشورهای جهان از ملزومات حیات کشورها در عرصه بین‌المللی است. این مسئله در کلام فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) به این شکل آمده است که «تعامل گسترده با دنیا توصیه همیشگی ما است که این درست نقطه مقابل آن چیزی است که دشمنان ما و سلطه‌گران عالم دنبالش هستند. ما می‌توانیم با دنیا ارتباطات وسیع و گسترده‌ای داشته باشیم، هم به ملت‌ها و دولت‌های دیگر کمک کنیم، هم از کمک آن‌ها بهره‌مند بشویم؛ حیات اجتماعی بشریت این‌جور پیش می‌رود: همکاری، همدلی، همراهی، تعامل با دنیا؛ اقلیم ما، جغرافیای ما، امکانات فراوان ما، این را برای ما آسان می‌کند.» (بیانات در مراسم تنفیذ حکم دوازدهمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۶/۵/۱۲)

دانشگاه عالی دفاع ملی با داشتن ظرفیت‌ها و منابع فراوان فکری به‌خوبی می‌تواند این مهم را در حوزه مأموریت خود به انجام رساند. در تبصره ذیل بند دوازدهم از ماده ۶ (مأموریت و وظایف) اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی تصریح شده است که دانشگاه می‌تواند داوطلبان کشورهای مسلمان و دوست را با رعایت کلیه مقررات و پس از سیر مراحل تصویب فرماندهی معظم کل قوا

موردپذیرش قرار داده و در آموزش شرکت دهد. (اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی) تأسیس دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) اقدامی است که در آینده زمینه‌ساز تعامل بیشتر و پیشرفت و رشد کمی و کیفی آموزش و پژوهش در این دانشگاه خواهد بود.

پژوهش حاضر بر آن است تا رشته‌های آموزشی علوم راهبردی دفاع ملی در دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) را مشخص نماید. بدین منظور، ابتدا نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده مزبور را از طریق شناسایی توانمندی‌های مورد انتظار دانشجویان این دانشکده در زمان دانش‌آموختگی، مشخص خواهد کرد. مسئله اصلی پژوهش این است که رشته‌های آموزشی مذکور، هرچند برای اجرای آموزش این دانشکده ضروری هستند، اما تاکنون مشخص و معین نشده‌اند. این تحقیق از آن رو اهمیت دارد که به توسعه دانش حوزه دفاع از طریق تضارب آرا و اندیشه‌ها با اندیشمندان سایر کشورها کمک می‌کند و روند توسعه آموزش عالی بین‌المللی و تعامل آموزشی بین‌المللی در حوزه دفاع ملی را تسریع می‌بخشد. علاوه بر آن، این تحقیق به فراهم‌سازی اصلی‌ترین بخش نرم‌افزاری از ملزومات عملیاتی سازی رشته‌های دفاع ملی دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) و آموزش دانشجویان خارجی کمک می‌کند تا زمینه برای گسترش و اشاعه برون‌مرزی تفکر انقلاب اسلامی و اندیشه‌های راهبردی نظام جمهوری اسلامی ایران از راه فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی هم‌سو با اهداف انقلاب اسلامی فراهم گردد. افزون بر آن، ظرفیت‌های علمی برای توسعه حوزه آموزش و پژوهش دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) با انجام این پژوهش پویا می‌گردد. به عبارت دیگر، دانش نهفته^۱ مرتبط با موضوع پژوهش یعنی تدوین دوره‌های آموزشی به دانش عینی^۲ تبدیل می‌شود. از طرف دیگر، از آنجاکه با عدم انجام این پژوهش بهره‌برداری از سودمندی‌های انکارناپذیر توسعه آموزش عالی و تحصیلات تکمیلی در مقیاس بین‌المللی با تکیه بر روش علمی طراحی نظام آموزشی با مشکل مواجه خواهد شد و بخش مهمی از نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه مرتبط با حوزه فعالیت بین‌المللی نادیده خواهد ماند می‌توان بر ضرورت انجام این پژوهش صحه گذاشت.

هدف اصلی این پژوهش، تبیین رشته‌های آموزش‌های علوم راهبردی دفاع ملی دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) است که برای این منظور، نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم

1 - Tacit Knowledge

2 - Elicit Knowledge

(صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی در قالب یک هدف جزء شناسایی شد و در ادامه محتوای روزآمد و مطلوب برای آموزش‌های این دانشکده در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی در قالب رشته‌های آموزشی با تکیه بر نظرات صاحب‌نظران و از طریق نشست خبرگی مشخص گردید. برای تحقق این هدف، سؤال‌های زیر در پایان تحقیق پاسخ داده شده‌اند:

- ۱- نیازهای آموزشی علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) دانشگاه عالی دفاع ملی کدام‌اند؟
- ۲- رشته‌های آموزشی علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) دانشگاه عالی دفاع ملی چه باید باشد؟

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق:

با بررسی اسناد و مدارک و کاوش در مراجع و منابع علمی پژوهش‌های متعددی مرتبط با موضوع این مقاله به دست آمد. محمدرحیم عیوضی (۱۳۹۳) در یک پروژه پژوهشی که با عنوان «طراحی نظام آموزش و پژوهش دانشگاه عالی دفاع ملی برای دانشجویان خارجی» انجام داده است، با شرح ۳ سناریوی مختلف مرسوم برای جذب دانشجویان از کشورهای دیگر، نظام پیشنهادی خود را بر اساس تجربه خارجی و داخلی پذیرش دانشجوی مبتنی بر سناریوهای مطلوب اول و دوم ارائه کرده است. همچنین علیرضا شیخ (۱۳۹۷) در رساله دکتری خود با عنوان «بازطراحی نظام تربیتی، آموزشی-پژوهشی دانشکده دفاع ملی با تأکید بر تدوین رشته‌ها و گرایش‌ها» نیازهای آموزشی صحنه جنگ جمهوری اسلامی ایران در سه حوزه نیازهای فرماندهی صحنه جنگ، نیازهای مدیریتی صحنه جنگ و نیازهای سطوح راهبردی صحنه جنگ احصاء و ارائه کرده است و در پایان، چهار رشته تحصیلی ارائه و پیشنهاد نموده است. اسکندر صفری (۱۳۹۵) نیز در رساله دکتری خود با عنوان «بازطراحی نظام آموزشی - پژوهشی دانشکده امنیت ملی بر اساس نیازسنجی فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی با تأکید بر رشته‌ها و گرایش‌ها» ۲۰ توانمندی مورد انتظار از دانش‌آموختگان دانشکده امنیت ملی و ۱۳۳ نیاز آموزشی فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی امنیت ملی را شناسایی کرده و بر همین اساس، سه رشته تحصیلی معرفی نموده است. محمود معین‌الدینی (۱۳۹۴) در رساله دکتری خود با عنوان «طراحی نظام آموزشی - پژوهشی روزآمد دانشکده مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نیازسنجی

سطوح راهبردی» ضمن تبیین باینه مأموریت دانشکده مدیریت راهبردی، مسائل راهبردی را در هر یک از ابعاد شش‌گانه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، علم و فناوری، زیست‌محیطی و فرهنگی به‌طور مجزا بیان کرده و در پایان حوزه‌های راهبردی آموزشی ده‌گانه‌ای را بیان کرده است. «برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی بر اساس نیازهای مدیریتی سطوح راهبردی کشور» عنوان رساله دکتری محمدعلی مطلبی کربکندی است که طی آن نیازهای آموزشی مدیران راهبردی کشور در قالب توانمندی‌های موردنیاز در هر یک از سه حوزه دفاعی، امنیتی و غیردفاعی - امنیتی مشخص و درنهایت سه رشته آموزشی برای آموزش مدیران راهبردی مشخص گردیده‌اند. درنهایت، در نتایج مقاله علمی - پژوهش دیگری که به قلم کورش فتحی واجارگاه و همکاران در سال ۱۳۹۲ به چاپ رسیده است، دودسته موانع درونی و برونی برای دانشگاه‌ها در جذب دانشجویان خارجی برشماری شده است. مهم‌ترین گویه در بین موانع درون دانشگاهی «نداشتن ارتباط مستمر با دانشگاه‌های برتر جهان» و مهم‌ترین گویه در بین موانع برون دانشگاهی «عدم تسهیل ورود دانشمندان و استادان برجسته خارجی به کشور» بیان‌شده است.

– مفهوم شناسی:

✓ دانشکده بین‌المللی علوم راهبردی پیامبر اعظم (صلوات... علیه)

موضوع پذیرش و آموزش دانشجویان از کشورهای دیگر در دانشگاه عالی دفاع ملی مربوط به حدود سال ۱۳۸۴ است که گردشکاری در این زمینه تنظیم شد و به استحضار مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) رسید. تدبیر معظم له در این زمینه شروع کار با تعداد اندک دانشجویان و دوره‌های ویژه بود. طی سال‌های اخیر، این کار مجدداً مطرح شد و به‌عنوان اولین گام، تدبیر مقام معظم فرماندهی کل قوا سرلوحه فعالیت‌ها قرار گرفت (مصاحبه با دکتر فریبرز قادرپناه). در تبصره ذیل بند دوازدهم از ماده ۶ (مأموریت و وظایف) اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی آمده است که دانشگاه می‌تواند داوطلبان کشورهای مسلمان و دوست را موردپذیرش قرار دهد. در اجرای این بند از اساسنامه، در سال ۱۳۹۰، دانشکده مزبور تحت عنوان دانشکده دانشجویان خارجی به‌صورت غیرفعال در جدول سازمان دانشگاه منظور شد. در تاریخ ۹۵/۳/۲۹ ساختار دانشکده پیامبر اعظم (صلوات‌الله‌علیه) به تصویب رسید و ابلاغ شد. برابر این مصوبه، عنوان «دانشکده بین‌المللی علوم راهبردی پیامبر اعظم (صلوات... علیه)» برای آن تعیین گردید (مصاحبه با علیرضا بخش‌میدانی مدیر طرح و برنامه معاونت طرح و برنامه راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی).

✓ تاریخچه طراحی آموزشی

پیدایش طراحی آموزشی به طور رسمی را می توان اوایل قرن بیستم دانست که به کوشش های نخستین روان شناسان آمریکایی برمی گردد. طراحی آموزشی در مراحل اولیه خود با ویژگی رفتارگرایانه شکل گرفت. در واقع، در نیمه اول قرن بیستم طراحی آموزشی مبتنی بر نظریه هایی بود که رفتارگرایی مانند ادوارد ثورندایک^۱، اسکیனர்^۲ و دیگران درباره آموزش و یادگیری ارائه داده بودند. در دهه ۱۹۶۰ میلادی، رویکرد سیستمی در طراحی آموزشی بارز بود به نحوی که در این زمان و پس از آن الگوهای سیستمی طراحی آموزشی به عنوان الگوی طراحی نظام های آموزشی گسترش یافتند. یکی از مهم ترین تغییراتی که در دهه ۱۹۶۰ و پس از آن ظهور یافت گذر از نظریه یادگیری رفتارگرایی به شناخت گرایی بود در طول دهه ۱۹۷۰ میلادی، شناخت گرایی جایگاه دیدگاه رفتارگرایی را گرفت و به تبع آن نظریه ها و الگوهای شکل گرفتند که ماهیت شناختی داشتند در دهه ۱۹۹۰ میلادی ظهور مباحث جدید از جمله نهضت فناوری عملکرد، رویکرد ساختن گرایی، اندیشه مدیریت دانش و نظایر آن سبب تکامل و گسترش طراحی آموزشی شد (شیخ، ۱۳۹۷: ۲۶).

✓ رویکردهای طراحی آموزشی

در پایه گذاری طراحی آموزشی سه رویکرد اصلی (رفتارگرایی، شناخت گرایی و ساختن گرایی) نقش داشتند. نظریه غالب در نیمه اوایل قرن بیستم نظریه رفتارگرایی بود که این نظریه بر رفتارهای ذهنی قابل مشاهده و مشخص تأکید می ورزید. در این رویکرد، یادگیرنده سعی می کرد خود را با محیط انطباق دهد و در این فرآیند نقش انفعالی داشت. در رویکرد شناخت گرایی، طراحان آموزش به جای تأکید بر رفتار بیرونی بر فرآیند ذهنی تأکید دارند و از آن برای افزایش اثربخشی آموزش بهره می برند. به جای تحلیل تکلیف و موضوع که در دیدگاه رفتارگرایی وجود داشت، شناخت گرایان بر تحلیل یادگیرنده تأکید می کنند. طراحان آموزشی باید نقش فعال یادگیرنده را در نظر داشته باشند و با فراهم آوردن موقعیت های شبیه سازی شده، فرصت ها و تجارب یادگیری را به زندگی واقعی یادگیرندگان نزدیک سازند. بر اساس رویکرد ساختن گرایی، یادگیری به عنوان فرآیندی پویا تلقی می شود. در این فرآیند، یادگیرندگان فعال اند و به سبب تعامل با محیط اطراف، دانش مورد نیاز خود را می سازند. یادگیری، در واقع انطباق الگوهای ذهنی با تجارب نوین است. به طوری که هر فرد خود سازنده اطلاعات بوده و با توجه به ساخت ذهنی خود

1 - Edward Thorndike

2 - Burrhus Frederic Skinner

اطلاعات را می‌سازد و به همین دلیل نام ساختن‌گرایی به خود گرفته است. (رضوی، ۱۳۹۰: ۸۴)

✓ برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی آموزشی، در نظام آموزش عالی، عبارت است از کاربرد تجزیه و تحلیل منطقی در آموزش و پژوهش، به منظور ایجاد مهارت یا افزایش دانائی و کارایی دانشجویان، در یک رشته تحصیلی به منظور رفع نیاز فردی و اجتماعی. (نائینی، ۱۳۹۰: ۲) برنامه‌ریزی آموزشی شامل پیش‌بینی‌های کلان و کلی است که کل نظام آموزش را در برمی‌گیرد و جزئی از برنامه توسعه است که می‌خواهد با توجه به آینده‌های دورتر و به طور جامع نیازهای اساسی جامعه را برآورد سازد. (مرادی، ۱۳۹۲: ۱۱۰) در واقع، برنامه‌ریزی آموزشی فرا گرد تعیین هدف‌های مناسب، تشخیص مسائل و نیازها، امکانات و محدودیت‌های تنظیم فعالیت‌ها و برنامه‌ها برای رسیدن به هدف‌ها است. (همان)

✓ نیازهای آموزشی

از نظر سیمونا، واژه نیاز واژه چهارحرفی ساده‌ای است که احتمالاً در زمینه مباحث مرتبط با آموزش بزرگ‌سالان دارای پیچیدگی فریبنده، اهمیت بنیادی و کاربردهای فراوانی است. نیاز اختلاف میان وضعیت کنونی دانش یا مهارت فرد و یک معیار مشخص است. (سیمونا، ۲۰۱۲: ۲۷) نیازسنجی یکی از دروندادهای سیستم آموزشی است که مبنای اساسی طرح‌ریزی، اجرا و ارزش‌یابی سیستم‌ها قرار می‌گیرد. (سمیعی زفرقندی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹) جمهوری در رساله خود آورده است که می‌توان گفت که مقایسه واقعیت کار مورد انتظار یا مطلوب، نیاز به آموزش را آشکار می‌کند. (الجهوری، ۲۰۱۳: ۲۳) نتیجه این‌که تعیین نیازهای آموزشی نقطه آغاز هر آموزشی است. (عباس‌زادگان و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۶)

✓ نیازسنجی آموزشی

رهنورد به نقل از ناولز بیان می‌دارد که «نیازسنجی فاصله میان صلاحیت و شایستگی فرد در حال حاضر و سطح بالاتری از صلاحیت است که برای کارایی مؤثر وی ضروری است». (رهنورد، ۱۳۹۰: ۶۵) نیازسنجی آموزشی شامل گردآوری داده‌ها یا اطلاعات درباره یک برنامه آموزشی بالقوه است. نیازسنجی بخش درونی از یک طرح‌ریزی است. داده‌های جمع‌آوری‌شده (در فرایند نیازسنجی) می‌توانند برای طراحی اهداف، فعالیت‌های آموزشی و قضاوت‌های ارزش‌یابانه به کار روند. سنجش نیازهای آموزشی بی‌نهایت مهم است و گاه بخش دشوار فرایند طراحی آموزشی

به حساب می‌آید. (پالاسیوس^۱، ۲۰۰۳: ۷) کافمن و هرمن^۲ نیازسنجی آموزشی را این‌گونه تعریف کرده‌اند که «نیازسنجی آموزشی عبارت است از شناسایی نیاز (فاصله میان آنچه هست و آنچه باید باشد) و درجه‌بندی آن‌ها به ترتیب اولویت و انتخاب نیازهایی که باید کاهش‌یافته و یا حذف شوند». این فرایند دارای سه مرحله است. (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۸) باربازت همچنین بر فرایند سه مرحله‌ای کافمن به‌نوعی صحنه می‌گذارد و فرایند نیازسنجی را چنین بیان می‌کند که «نیازسنجی آموزشی یک فرایند سه مرحله‌ای است؛ بنابراین، باید در مورد چگونگی انجام هر یک از تجزیه و تحلیل‌ها بر اساس این سه مرحله تصمیم‌گیری کرد: یکم، جمع‌آوری اطلاعات؛ دوم، تجزیه و تحلیل اطلاعات و سوم، طراحی و ارائه برنامه آموزشی^۳». (باربازت^۴، ترجمه پاکدل، ۱۳۹۰: ۵) در کتاب طراحی آموزش اثربخش نوشته گری آر. موریسون، استیون ام روس، جرالد ای کمپ و هاوارد کالمن^۵ سنجش نیازها در چهار مرحله برنامه‌ریزی، جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌ها و تنظیم گزارش نهایی تقسیم شده است. (شیخ، ۱۳۹۷: ۷۸ - ۷۵)

✓ اصول نیازسنجی آموزشی

با وجود این‌که برای انجام فرایند نیازسنجی الگوها، روش‌ها و فنون متفاوتی وجود دارد و هر کدام متناسب باهدف و کاربرد نیازسنجی مورد استفاده قرار می‌گیرند، انجام این فرایند نیازمند رعایت اصول زیربنایی است که جهانیان آن‌ها شامل تداوم، جامعیت، مشارکت، عینیت، افزایشی بودن، سیالی نتایج، توجه نابرابر، واقع‌گرایی، پویایی، تعهد و رعایت ملاحظات فرهنگی می‌داند. (جهانیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۵)

✓ جایگاه نیازسنجی و رابطه آن با برنامه‌ریزی آموزشی

مسئله مهم دیگری که به درک حدود و ثغور نیازسنجی کمک بسیاری می‌کند، جایگاه نیازسنجی در فرآیند برنامه‌ریزی است. شاید یکی از ساده‌ترین و اصولی‌ترین تعابیر درباره جایگاه نیازسنجی در چرخه مدیریت آموزش را بتوان از نمودار ارائه‌شده توسط نصری و همکاران دریافت. در این برداشت، «نیازسنجی» آموزشی با تکیه بر داده‌های دریافتی از فرایند «ارزشیابی آموزشی» به انجام

1 - Kolette N. Palacios

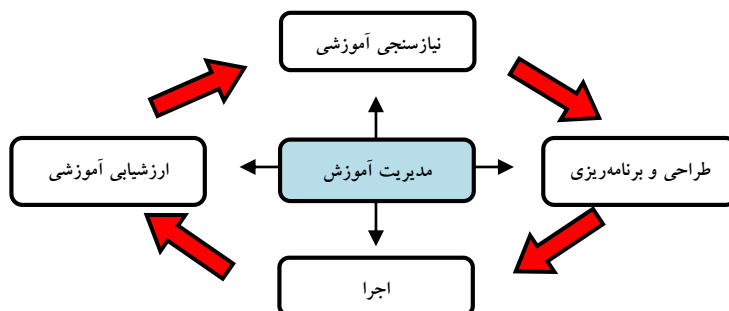
2 - Roger Kaufman and Jerry Herman

3 - Developing a Training Plan

4 - Jean Barbazette

5 - Gary R. Morrison, Steven M. Ross, Jerrold E. Kemp, Howard Kalman

می‌رسد و حاصل آن برای «برنامه‌ریزی آموزشی» به کار می‌رود تا همه‌چیز را آماده ورود به مرحله «اجرا» نماید. (نصری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۵۰)

شکل ۱: جایگاه نیازسنجی در فرایند مدیریت آموزش (نصری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۵۰)

✓ روش‌ها و فنون تعیین نیازهای آموزشی

فارس القاضی (۲۰۱۶) روش تعیین نیازهای آموزشی را بدین شرح بیان کرده است:

- تحلیل سازمان از مرحله شروع هدف‌ها تا نقشه‌های سازمان‌دهی، هرگونه عملیاتی که در آن اتفاق می‌افتد و یا تولیدات نهایی که به جامعه ارائه می‌کند.
- تحلیل شغل‌های مدرسان و کارمندان.
- تحلیل فرد از نظر نگرش‌ها، توانمندی‌ها و مهارت‌ها بر اساس علاقه‌مندی‌هایی که در سازمان دارد.
- استفاده از بررسی‌های مکتوب و روشن که همه جوانب کار را پوشش دهد. (فارس القاضی، ۲۰۱۶: ۲۰۸۰)

سایر نوشتارها و ادبیات این حوزه نیز روش‌های متعددی را برای نیازسنجی ذکر کرده‌اند که برخی از رایج‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: تحلیل سازمان، سناریونویسی (عباس زادگان و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۹-۱۱۶)، تحلیل وظیفه و الزامات دانشی-مهارتی، ارزیابی عملکرد (ملکی، ۱۳۹۷: ۷۵) و طوفان مغزی یا بارش مغزی. (فتیحی و اجارگاه، ۱۳۹۲: ۱۵۲)

✓ نیازهای آموزشی علوم راهبردی دفاع ملی

از آنجاکه اساسی‌ترین قدم برای برنامه‌ریزی آموزشی، شناسایی نیازهای آموزشی و به‌بیان‌دیگر، نیازسنجی است. (مرادی، ۱۳۹۲: ۱۱۱) پیشینه‌های مرتبط با موضوع تحقیق که در آن‌ها فرایند نیازسنجی آموزشی برای برنامه‌ریزی آموزشی حوزه دفاع در سطح راهبردی به انجام رسیده است،

بررسی شد و نتایج با انجام مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه دفاع ملی تکمیل گردید. گویه‌های اولیه استخراج‌شده از منابع فوق مبنای نخست برای فرایند نیازسنجی آموزشی است که عبارت‌اند از:

جدول ۱: گویه‌های اولیه در فرایند نیازسنجی آموزشی علوم راهبردی حوزه دفاع

شماره	شرح گویه	منبع
۱	شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه	مطلبی (۱۳۹۱)
۲	شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه	مطلبی (۱۳۹۱)، شیخ (۱۳۹۷)
۳	آشنایی با مبانی دفاعی سایر کشورها	مطلبی (۱۳۹۱)
۴	آشنایی با مبانی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی	مطلبی (۱۳۹۱)
۵	انجام طرح‌ریزی راهبردی دفاعی	مطلبی (۱۳۹۱)
۶	توانایی برنامه‌ریزی دفاعی	مصاحبه (سرودی)
۷	توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب	مصاحبه (سرودی)
۸	شناخت چیرستی راهبرد نظامی	مطلبی (۱۳۹۱)
۹	شناخت اندیشه‌های نظامی پیشین و معاصر	مطلبی (۱۳۹۱)
۱۰	شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح	مصاحبه (اکبری)
۱۱	تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی	شیخ (۱۳۹۷)
۱۲	دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی	مصاحبه (کریمی)
۱۳	شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی	مصاحبه (کریمی)
۱۴	شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی	شیخ (۱۳۹۷)
۱۵	شناخت قابلیت‌های ملی پشتیبان قدرت نظامی	شیخ (۱۳۹۷)
۱۶	آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی	مصاحبه (کریمی)
۱۷	تهیه برآورد اطلاعات راهبردی	مصاحبه (کریمی)
۱۸	تجزیه و تحلیل توان عملیاتی نیروهای مسلح	مصاحبه (ولیوند)
۱۹	شناخت نقاط قوت و ضعف مؤثر در حوزه ملی	مصاحبه (پرتوی)
۲۰	شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی	شیخ (۱۳۹۷)
۲۱	تدوین / مشارکت در تدوین راهبرد دفاع ملی	مصاحبه (پرتوی)
۲۲	تدوین برنامه‌های توسعه دفاعی	مصاحبه (پرتوی)
۲۳	آشنایی با پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی	مطلبی (۱۳۹۱)
۲۴	تجزیه و تحلیل سیاسی - دفاعی پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی	مطلبی (۱۳۹۱)
۲۵	آشنایی با دکتین دفاعی دیگر کشورها	مصاحبه (اکبری)

شماره	شرح گویه	منبع
۲۶	آشنایی با قوانین ملی و بین‌المللی مرتبط با جنگ	مصاحبه (اکبری)
۲۷	برنامه‌ریزی و اجرای عملیات روانی سطح راهبردی	شیخ (۱۳۹۷)
۲۸	شناخت روش‌های ختنی‌سازی عملیات روانی سطح راهبردی	شیخ (۱۳۹۷)
۲۹	شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران	مصاحبه (نصیرپور)
۳۰	شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع	مصاحبه (نصیرپور)
۳۱	تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شرایط بحران و جنگ برای دفع تهدید	شیخ (۱۳۹۷)، مطلبی (۱۳۹۱)
۳۲	فرماندهی، تصمیم‌گیری و هدایت صحنه جنگ	شیخ (۱۳۹۷)
۳۳	فرماندهی صحنه یکان‌های عمده ن.م از تیپ و هم‌تراز به بالا	مصاحبه (سرودی)
۳۴	شناخت چگونگی شکل‌گیری فرماندهی مشترک	مصاحبه (سرودی)
۳۵	طرح‌ریزی عملیات مشترک	شیخ (۱۳۹۷)
۳۶	هدایت و اجرای عملیات مشترک	مطلبی (۱۳۹۱)، شیخ (۱۳۹۷)
۳۷	طرح‌ریزی عملیات مرکب	مطلبی (۱۳۹۱)، شیخ (۱۳۹۷)
۳۸	هدایت و اجرای عملیات مرکب	شیخ (۱۳۹۷)
۳۹	تحلیل راهبردی جنگ‌ها	شیخ (۱۳۹۷)
۴۰	شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ	مطلبی (۱۳۹۱)
۴۱	شناخت آثار اقتصادی جنگ	مصاحبه (سیدزاده)
۴۲	شناخت آثار فرهنگی اجتماعی جنگ	مصاحبه (سیدزاده)
۴۳	شناخت تاریخ جنگ‌ها، نسل‌های جنگ و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها	مصاحبه (سیدزاده)
۴۴	شناخت چیستی، ابعاد و چگونگی جنگ‌های آینده	شیخ (۱۳۹۷)، مطلبی (۱۳۹۱)
۴۵	توان تهیه طرح‌های راهبردی پدافند غیرعامل در حوزه نظامی و دفاعی	مطلبی (۱۳۹۱)
۴۶	آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع	مطلبی (۱۳۹۱)
۴۷	آشنایی با ژئواستراتژی	مطلبی (۱۳۹۱)
۴۸	آشنایی با الگوها و ماهیت استراتژی نظامی	مطلبی (۱۳۹۱)
۴۹	شناخت کامل جغرافیای نظامی و کارکردهای دفاعی آن	مصاحبه (کریمی)
۵۰	آشنایی با اصول و مبانی آمایش سرزمینی	مصاحبه (پرتوی)
۵۱	آشنایی با اصول و مبانی آمایش دفاعی	مصاحبه (اکبری)

روشناسی

این تحقیق درنهایت، در پی تعیین رشته‌های آموزشی دانشجویان منتخب از سایر کشورها برای تحصیل در دانشگاه عالی دفاع ملی است که فواید آن به‌صورت کاربردی عاید دانشگاه عالی دفاع

ملی می‌گردد. بدین منظور، فرآیند نیازسنجی آموزشی با استفاده از روش نیازسنجی تحلیل وظیفه و الزامات دانشی - مهارتی به انجام رسیده است. نتایج این تحقیق می‌تواند به‌طور مستقیم مورد بهره‌برداری قرار گیرد؛ بنابراین، پژوهش به دلیل داشتن سودمندی عملی، از نوع کاربردی است که از ماهیت توصیفی برخوردار است. از طرف دیگر، از آنجاکه این پژوهش در مورد خاص و یا زمینه‌ای ویژه به بررسی می‌پردازد، روش انجام این تحقیق موردی - زمینه‌ای است. جامعه خبرگی این تحقیق شامل تعدادی از صاحب‌نظران حوزه دفاع و امنیت و آموزش عالی در نیروهای مسلح است که از نظرات آن‌ها برای احصاء گویه‌های نیازسنجی در پرسش‌نامه تحقیق استفاده شده است. جامعه آماری کلی این تحقیق شامل مسئولان، برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و هدایت‌کنندگان آموزش نیروهای مسلح و مسئولان، معاونان، رؤسای دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی، رؤسا و مدیران اندیشکده‌ها و پژوهشکده‌های حوزه دفاع و امنیت در دانشگاه‌های تابعه نیروهای مسلح، استادان دانشگاه و خبرگان امر آموزش عالی از سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و در نهایت افسران ارشد دانش‌آموخته دوره‌های فرماندهی و ستاد و دفاع ملی که در کشورهای دوست و هم‌پیمان تحصیل کرده و دانش‌آموخته شده‌اند، به تعداد ۶۵ نفر و به‌صورت هدفمند تعیین گردیده و به علت محدود بودن تعداد اعضای آن، به‌صورت تمام شمار در نظر گرفته شده است.

جدول ۲: مشخصات جامعه آماری

تعداد	مشخصات اعضای جامعه آماری
۵	مسئولان، برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و هدایت‌کنندگان آموزش نیروهای مسلح
۲۵	مسئولان، معاونان، رؤسای دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی دانشگاه‌های نیروهای مسلح
۱۳	رؤسا و مدیران اندیشکده‌ها و پژوهشکده‌های حوزه دفاع در دانشگاه‌های نیروهای مسلح
۲۰	افسران ارشد دانش‌آموخته دوره‌های فرماندهی و ستاد و دفاع ملی سایر کشورها
۲	استادان دانشگاه و خبرگان امر آموزش عالی از سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
۶۵	جمع کل

جمع‌آوری داده‌ها در روش کتابخانه‌ای با استفاده از کتب، مقالات، رساله‌ها و پروژه‌های پژوهشی و در روش میدانی، مصاحبه و پرسشنامه است.

به‌منظور اطمینان از روایی پرسش‌نامه نیازسنجی آموزش‌های حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) سؤالات آن با توجه به مبانی نظری و در نظر

گرفتن هدف و سؤال تحقیق، طرح گردیدند و همچنین سؤالات آن از نظر متخصصان و کارشناسان مربوطه گذرانیده شدند. بدین منظور، سؤالات طرح‌شده، در هر زمینه توسط متخصصان مورد ارزیابی و بازنگری قرار گرفت تا هرگونه ابهام و نارسایی برطرف گردد. با توجه به این‌که این پرسشنامه از نوع نگرش سنجی است، جهت آزمون پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. پایایی کلی سؤالات این پرسشنامه شامل ۵۱ سؤال با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به شرح جدول ۲ است. نتایج نشان‌گر آن است که ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پرسشنامه مذکور برابر ۰/۹۳۸ است یعنی این پرسشنامه از پایایی مناسبی برخوردار است.

جدول ۳: وضعیت جامعه صاحب‌نظران و ضریب آلفای کرونباخ آزمون‌ها

آزمون	تعداد پاسخ‌گویان	تعداد سؤال	آلفای کرونباخ
پایایی پرسشنامه نیازهای آموزشی	۵۱	۵۱ * ۲	۰,۹۳۸

درنهایت، داده‌های گردآوری شده با به‌کارگیری روش «تحلیل اهمیت - عملکرد»^۱ و نیز «تحلیل مؤلفه‌های کلیدی»^۲ تجزیه و تحلیل شده‌اند تا هدف تحقیق محقق شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

به منظور شناسایی ویژگی‌های فردی (جمعیت‌شناسی) اعضای جامعه نمونه و حصول اطمینان از این‌که پرسش‌شوندگان دارای دانش، تجربه و قابلیت‌های لازم برای پاسخ‌گویی به پرسشنامه هستند، تعداد ۳ سؤال در خصوص تحصیلات، سابقه فعالیت‌های آموزشی و سابقه مطالعات در حوزه دفاع و امنیت و علوم دفاعی راهبردی طرح گردیده که نتایج به دست آمده مبین این مطلب است که از تعداد ۶۵ نفر پرسش‌شوندگان جامعه نمونه، تعداد ۱۴ نفر (۲۱/۵ درصد) دانشجوی دکتری، تعداد ۴۰ نفر (۶۱/۵ درصد) دارای مدرک تحصیلی دکتری و تعداد ۲ نفر (۳/۱ درصد) دارای مدرک تحصیلی پسادکتری هستند. همچنین، از تعداد ۶۵ نفر پرسش‌شوندگان جامعه نمونه، تعداد ۱۰ نفر (۱۵/۴ درصد) بین ۱۱ تا ۱۵ سال، تعداد ۲۲ نفر (۳۳/۸ درصد) بین ۱۶ تا ۲۰ سال و تعداد ۲۵ نفر (۳۸/۵ درصد) بیش از ۲۰ سال سابقه انجام فعالیت‌های آموزشی دارند. افزون بر این، از تعداد ۶۵ نفر پرسش‌شوندگان جامعه نمونه، تعداد ۹ نفر (۱۳/۸ درصد) بین ۱۱ تا ۱۵ سال، تعداد ۱۶ نفر (۲۴/۶ درصد) بین ۱۶ تا ۲۰ سال و تعداد ۲۱ نفر (۳۲/۳ درصد) بیش از ۲۰ سال

1- Importance Performance Analysis (IPA)

2- Principal Component Analysis (PCA)

سابقه انجام مطالعات در حوزه دفاع و امنیت و علوم دفاعی راهبردی دارند. به همین جهت، اعضای جامعه نمونه از توان علمی و تجربه عملی بالایی جهت درک عمیق سؤالات و پاسخ‌گویی مناسب به آن‌ها برخوردارند که این مجموعه اطلاعات، روایی پاسخ‌های جامعه نمونه را تأیید می‌کند.

جدول ۴: اطلاعات مربوط به سؤالات شناسایی

سابقه مطالعات حوزه دفاع		مدت (سال)	سابقه فعالیت آموزشی		سطح تحصیلات		
			درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	مقطع
درصد	فراوانی		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	مقطع
۹/۲٪	۶	۱ تا ۵	۳/۱٪	۲	۳/۱٪	۲	کارشناسی
۲۰٪	۱۳	۶ تا ۱۰	۹/۲٪	۶	۱۰/۸٪	۷	کارشناسی ارشد
۱۳/۸٪	۹	۱۱ تا ۱۵	۱۵/۴٪	۱۰	۲۱/۵٪	۱۴	دانشجوی دکتری
۲۴/۶٪	۱۶	۱۶ تا ۲۰	۳۳/۸٪	۲۲	۶۱/۵٪	۴۲	دکتری و بالاتر
۳/۳۲٪	۲۱	۲۱ و بالاتر	۳۸/۵٪	۲۵	۳/۱٪	۲	پسادکتری
۱۰۰	۶۵	جمع	۱۰۰	۶۵	۱۰۰	۶۵	جمع

در این پژوهش، پس از شناسایی گویه‌ها و ارزش‌دهی به آن‌ها توسط اعضای جامعه آماری، از تکنیک «تحلیل اهمیت-عملکرد» برای تحلیل داده‌ها و احصاء نیازهای آموزشی بهره‌برداری گردید. آنگاه برای حصول اطمینان از صحت یافته‌ها و یافتن گویه‌های مهم احتمالی دیگر، از «تحلیل مؤلفه‌های کلیدی» به‌عنوان روش تحلیل مکمل بهره‌گیری شد. مجموعه این تحلیل‌ها موجب تأیید ۲۸ گویه به‌عنوان نیازهای دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) دانشگاه عالی دفاع ملی در حوزه علوم راهبردی مرتبط با امنیت ملی شد.

الف- اجرای تحلیل اهمیت - عملکرد:

گام یکم، استخراج گویه‌ها که طی آن، پس از انجام مصاحبه خبرگی و مطالعه عمیق اسناد، مدارک و منابع گوناگون، تعداد ۵۱ گویه شناسایی و استخراج شد.

گام دوم، تعیین درجه اهمیت و میزان قابلیت عملیاتی سازی هر یک از گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی» که برای این منظور پرسشنامه‌ای حاوی دو بخش برای احصاء میزان اهمیت هر گویه و میزان قابلیت موجود برای اجرایی سازی آن با طیف نه‌تایی تهیه و به جامعه آماری ارائه گردید.

گام سوم: تعیین ارزش نهایی هر یک از گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی».

گام چهارم: محاسبه ارزش آستانه هر یک از گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی».

جدول ۵: ارزش نهایی و ارزش آستانه و جایگاه هر گویه در ماتریس اهمیت - عملکرد

ردیف	گویه	ارزش نهایی	ارزش آستانه	رتب
۱	شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه	۸,۶۰	۷,۷۹	۲
۲	شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه	۸,۵۷	۷,۳۶	۲
۳	آشنایی با مبانی دفاعی سایر کشورها	۸,۳۱	۶,۵۳	۱
۴	آشنایی با مبانی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی	۸,۵۰	۷,۱۹	۲
۵	انجام طرح‌ریزی راهبردی دفاعی	۸,۴۵	۶,۵۸	۱
۶	توانایی برنامه‌ریزی دفاعی	۸,۳۷	۶,۴۲	۱
۷	توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب	۸,۰۵	۶,۱۴	۳
۸	شناخت چپستی راهبرد نظامی	۸,۲۰	۷,۵۷	۲
۹	شناخت اندیشه‌های نظامی پیشین و معاصر	۸,۱۴	۷,۷۵	۲
۱۰	شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح	۸,۲۸	۷,۵۹	۲
۱۱	تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی	۸,۳۴	۷,۷۵	۲
۱۲	دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی	۸,۴۷	۷,۲۷	۲
۱۳	شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی	۸,۵۰	۷,۴۴	۲
۱۴	شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی	۸,۳۲	۷,۲۲	۲
۱۵	شناخت قابلیت‌های ملی پشتیبان قدرت نظامی	۸,۲۷	۷,۳۱	۲
۱۶	آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی	۸,۳۴	۶,۹۴	۲
۱۷	تهیه برآورد اطلاعات راهبردی	۷,۸۸	۶,۵۰	۳
۱۸	تجزیه و تحلیل توان عملیاتی نیروهای مسلح	۸,۱۵	۶,۶۰	۱
۱۹	شناخت نقاط قوت و ضعف مؤثر در حوزه ملی	۸,۲۲	۶,۷۹	۲
۲۰	شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی	۸,۶۴	۷,۴۳	۲

ردیف	گویه	اهمیت	ارزش نهایی	قابلیت	ارزش آستانه	اهمیت	ارزش آستانه	قابلیت	ارزش آستانه	رتب اولویت
۲۱	تدوین / مشارکت در تدوین راهبرد دفاع ملی	۸,۰۲	۶,۹۵							۴
۲۲	تدوین برنامه‌های توسعه دفاعی	۸,۰۵	۶,۷۴							۳
۲۳	آشنایی با پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی	۸,۳۰	۶,۴۶							۱
۲۴	تجزیه و تحلیل سیاسی - دفاعی پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی	۸,۴۲	۶,۴۶							۱
۲۵	آشنایی با دکترین دفاعی دیگر کشورها	۸,۴۵	۶,۳۶							۱
۲۶	آشنایی با قوانین ملی و بین‌المللی مرتبط با جنگ	۸,۳۷	۶,۵۹							۱
۲۷	برنامه‌ریزی و اجرای عملیات روانی سطح راهبردی	۸,۰۶	۶,۲۷							۳
۲۸	شناخت روش‌های خنثی‌سازی عملیات روانی سطح راهبردی	۸,۲۳	۶,۵۶							۱
۲۹	شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران	۸,۲۳	۶,۴۷							۱
۳۰	شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع	۸,۳۱	۶,۸۷							۲
۳۱	تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شرایط بحران و جنگ برای دفع تهدید	۸,۱۷	۶,۲۱							۱
۳۲	فرماندهی، تصمیم‌گیری و هدایت صحنه جنگ	۸,۴۹	۶,۲۲							۱
۳۳	فرماندهی صحنه یکان‌های عمده نیروهای مسلح از رده تیپ و هم‌تراز به بالا	۸,۲۰	۵,۶۶							۱
۳۴	شناخت چگونگی شکل‌گیری فرماندهی مشترک	۸,۱۳	۵,۸۱							۱
۳۵	طرح‌ریزی عملیات مشترک	۵,۸۵	۴,۴۸							۳
۳۶	هدایت و اجرای عملیات مشترک	۵,۸۳	۴,۲۶							۳
۳۷	طرح‌ریزی عملیات مرکب	۶,۵۱	۴,۴۳							۳
۳۸	هدایت و اجرای عملیات مرکب	۶,۲۹	۵,۰۵							۳
۳۹	تحلیل راهبردی جنگ‌ها	۸,۴۵	۷,۰۱							۲
۴۰	شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ	۸,۱۲	۷,۲۹							۲
۴۱	شناخت آثار اقتصادی جنگ	۸,۱۶	۶,۹۹							۲
۴۲	شناخت آثار فرهنگی اجتماعی جنگ	۷,۹۶	۷,۱۲							۴
۴۳	شناخت تاریخ جنگ‌ها، نسل‌های جنگ و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها	۷,۸۸	۷,۲۰							۴

ردیف	گویه	اهمیت	ارزش	قابلیت	ارزش نهایی	اهمیت	ارزش آستانه	قابلیت	ارزش آستانه	رتبه اولویت
۴۴	شناخت چپستی، ابعاد و چگونگی جنگ‌های آینده	۸,۴۰	۷,۲۲							۲
۴۵	توان تهیه طرح‌های راهبردی پدافند غیرعامل در حوزه نظامی و دفاعی	۸,۲۶	۶,۶۵							۱
۴۶	آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع	۸,۳۵	۷,۳۸							۲
۴۷	آشنایی با ژئواستراتژی	۸,۳۰	۷,۷۶							۲
۴۸	آشنایی با الگوها و ماهیت استراتژی نظامی	۸,۳۰	۸,۲۰							۲
۴۹	شناخت کامل جغرافیای نظامی و کارکردهای دفاعی آن	۸,۰۱	۷,۱۷							۴
۵۰	آشنایی با اصول و مبانی آمایش سرزمینی	۷,۹۵	۶,۷۲							۳
۵۱	آشنایی با اصول و مبانی آمایش دفاعی	۸,۰۹	۷,۱۲							۴

گام پنجم: تعیین موقعیت نسبی هر یک از گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی» بر روی ماتریس تحلیل اهمیت - عملکرد است که این موقعیت بر روی ماتریس تحلیل اهمیت - عملکرد در نمودار نمایش داده شده است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که گویه‌های «شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی»، «شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه»، «شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه»، «آشنایی با مبانی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی»، «شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی»، «دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی»، «تحلیل راهبردی جنگ‌ها»، «شناخت چپستی، ابعاد و چگونگی جنگ‌های آینده»، «آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع»، «آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی»، «تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی»، «شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی»، «شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع»، «آشنایی با الگوها و ماهیت استراتژی نظامی»، «آشنایی با ژئواستراتژی»، «شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح»، «شناخت قابلیت‌های ملی پشتیبان قدرت نظامی»، «شناخت نقاط قوت و ضعف مؤثر در حوزه ملی»، «شناخت چپستی راهبرد نظامی»، «شناخت آثار اقتصادی جنگ»، «شناخت اندیشه‌های نظامی پیشین و معاصر» و «شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ» با قرار گرفتن

در ربع دوم ماتریس، به ترتیب دارای اولویت بالاتری هستند. از طرفی قرار گرفتن این گویه‌ها در ربع دوم حاکی از آن است که اهمیت و قابلیت عملیاتی سازی در آن‌ها بالا است و در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی، نیازهای آموزشی دارای اولویت بالا برای دانشجویان دانشکده محسوب می‌شوند.

ب- تحلیل عاملی و تحلیل مؤلفه‌های کلیدی

یافته‌های عملیات تحلیل عاملی گویه‌ها و تحلیل مؤلفه‌های کلیدی برای «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی» نشان‌گر آن است که گویه‌های «شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع»، «توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب»، «شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران»، «شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه»، «توانایی برنامه‌ریزی دفاعی»، «آشنایی با پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی» و «شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی» تا ۸۶/۱۳۰ درصد منظور موردنظر برای تعیین نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده را پوشش می‌دهند. با این حال، برای پوشش کامل‌تر مؤلفه‌های تأثیرگذار در بیان نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی، گویه‌های دیگر «شناخت آثار اقتصادی جنگ»، «آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی»، «برنامه‌ریزی و اجرای عملیات روانی سطح راهبردی»، «آشنایی با قوانین ملی و بین‌المللی مرتبط با جنگ»، «تحلیل راهبردی جنگ‌ها»، «آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع»، «انجام طرح‌ریزی راهبردی دفاعی»، «شناخت روش‌های خنثی‌سازی عملیات روانی سطح راهبردی»، «شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی»، «تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شرایط بحران و جنگ برای دفع تهدید» و «شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ» هستند که می‌توانند تا ۹۵ درصد منظور موردنظر برای تعیین نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) را پوشش دهند. مراحل تحلیل در جدول‌های زیر قابل مشاهده است:

جدول ۶: یافته‌های تحلیل مؤلفه‌های کلیدی برای گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده پیامبر

اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی»

روش استخراج: تحلیل مؤلفه کلیدی						
واریانس نهایی						
مقدار استخراج مجذور ورودی‌ها			مقدار ویژه اولیه			تعداد شاخص‌های پوشش دهنده
کل	واریانس	کل	تجمعی	واریانس	کل	
۵۹/۷۸۲	۵۹/۷۸۲	۳۰/۴۸۹	۵۹/۷۸۲	۵۹/۷۸۲	۳۰/۴۸۹	۱
۶۸/۰۴۶	۸/۲۶۴	۴/۲۱۵	۶۸/۰۴۶	۸/۲۶۴	۴/۲۱۵	۲
۷۴/۰۲۱	۵/۹۷۵	۳/۰۴۷	۷۴/۰۲۱	۵/۹۷۵	۳/۰۴۷	۳
۷۸/۰۶۴	۴/۰۴۳	۲/۰۶۲	۷۸/۰۶۴	۴/۰۴۳	۲/۰۶۲	۴
۸۱/۰۲۳۸	۳/۱۷۴	۱/۶۱۹	۸۱/۰۲۳۸	۳/۱۷۴	۱/۶۱۹	۵
۸۳/۰۹۲۳	۲/۶۸۵	۱/۳۶۹	۸۳/۰۹۲۳	۲/۶۸۵	۱/۳۶۹	۶
۸۶/۱۳۰	۲/۲۰۷	۱/۱۲۶	۸۶/۱۳۰	۲/۲۰۷	۱/۱۲۶	۷
			۸۸/۰۸۳	۱/۹۵۳	۰/۹۹۶	۸
			۸۹/۶۷۶	۱/۵۹۳	۰/۸۱۲	۹
			۹۱/۰۱۶	۱/۳۴۰	۰/۶۴۸	۱۰
			۹۲/۲۳۱	۱/۲۱۵	۰/۶۲۰	۱۱
			۹۳/۳۲۸	۱/۰۹۶	۰/۵۵۹	۱۲
			۹۴/۲۶۵	۰/۹۳۷	۰/۴۷۸	۱۳
			۹۵/۱۶۸	۰/۹۰۳	۰/۴۶۱	۱۴
			۹۵/۹۵۰	۰/۷۸۲	۰/۳۹۹	۱۵

جدول ۷: اولویت‌بندی یافته‌های تحلیل مؤلفه‌های کلیدی برای گویه‌های مؤلفه «نیازهای آموزشی دانشجویان

دانشکده پیامبر اعظم (صلوات... علیه) در حوزه علوم راهبردی مرتبط با دفاع ملی»

ماتریس مؤلفه	
۰/۹۰۹	شناخت آثار اقتصادی جنگ
۰/۹۰۷	آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی
۰/۸۹۵	برنامه‌ریزی و اجرای عملیات روانی سطح راهبردی
۰/۸۹۵	شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران
۰/۸۸۱	آشنایی با قوانین ملی و بین‌المللی مرتبط با جنگ
۰/۸۸۰	شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی

ماتریس مؤلفه	
۰/۸۷۹	تحلیل راهبردی جنگ‌ها
۰/۸۷۷	آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع
۰/۸۷۶	انجام طرح‌ریزی راهبردی دفاعی
۰/۸۷۲	شناخت روش‌های خنثی‌سازی عملیات روانی سطح راهبردی
۰/۸۶۷	توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب
۰/۸۴۱	توانایی برنامه‌ریزی دفاعی
۰/۸۴۱	شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی
۰/۸۲۹	تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شرایط بحران و جنگ برای دفع تهدید
۰/۸۲۸	شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ
۰/۸۱۹	آشنایی با مبانی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی
۰/۸۰۲	فرماندهی، تصمیم‌گیری و هدایت صحنه جنگ
۰/۸۰۲	شناخت پیوستگی، ابعاد و چگونگی جنگ‌های آینده
۰/۸۰۲	آشنایی با ژئواستراتژی
۰/۸۰۱	شناخت تاریخ جنگ‌ها، نسل‌های جنگ و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها
۰/۸۰۰	شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه
۰/۷۷۹	شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه
۰/۷۹۸	شناخت قابلیت‌های ملی پشتیبان قدرت نظامی
۰/۷۹۸	تهیه برآورد اطلاعات راهبردی
۰/۷۹۶	شناخت آثار فرهنگی اجتماعی جنگ
۰/۷۹۶	شناخت کامل جغرافیای نظامی و کارکردهای دفاعی آن
۰/۷۹۴	آشنایی با مبانی دفاعی سایر کشورها
۰/۷۸۷	توان تهیه طرح‌های راهبردی پدافند غیرعامل در حوزه نظامی و دفاعی
۰/۷۸۶	هدایت و اجرای عملیات مرکب
۰/۷۸۲	فرماندهی صحنه یکان‌های عمده نیروهای مسلح از رده تیپ و هم‌تراز به بالا
۰/۷۷۸	شناخت چگونگی شکل‌گیری فرماندهی مشترک
۰/۷۷۵	آشنایی با اصول و مبانی آمایش دفاعی
۰/۷۷۳	شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع
۰/۷۵۴	شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی
۰/۷۵۳	تجزیه و تحلیل سیاسی دفاعی پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی

ماتریس مؤلفه	
۰/۷۴۲	آشنایی با پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی
۰/۷۴۱	شناخت نقاط قوت و ضعف مؤثر در حوزه ملی
۰/۷۴۱	تدوین / مشارکت در تدوین راهبرد دفاع ملی
۰/۷۲۰	طرح‌ریزی عملیات مشترک
۰/۶۸۲	طرح‌ریزی عملیات مرکب
۰/۶۷۶	شناخت چستی راهبرد نظامی
۰/۶۷۵	آشنایی با دکترین دفاعی دیگر کشورها
۰/۶۶۵	دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی
۰/۶۵۵	آشنایی با اصول و مبانی آمایش سرزمینی
۰/۶۴۷	تدوین برنامه‌های توسعه دفاعی
۰/۶۴۵	تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی
۰/۶۳۵	هدایت و اجرای عملیات مشترک
۰/۶۳۲	تجزیه و تحلیل توان عملیاتی نیروهای مسلح
۰/۶۰۱	شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح
۰/۴۲۳	شناخت اندیشه‌های نظامی پیشین و معاصر
۰/۰۶۲	آشنایی با الگوها و ماهیت استراتژی نظامی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

رشته‌های آموزشی احصاء شده در پایان فرایند پژوهش عبارت است از:

۱ - رشته مطالعات دفاعی امنیتی

این رشته تحصیلی می‌تواند نیازهای آموزشی زیر را برای دانشجویان مرتفع نماید:

«آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی»، «آشنایی با پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی»، «آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع»، «آشنایی با قوانین ملی و بین‌المللی مرتبط با جنگ»، «تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی»، «توانایی برنامه‌ریزی دفاعی»، «توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب»، «شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران»، «شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح»، «شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی»، «شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ» و «شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه».

۲- رشته اندیشه راهبردی نظامی

این رشته تحصیلی می‌تواند نیازهای آموزشی زیر را برای دانشجویان مرتفع نماید: «آشنایی با الگوها و ماهیت استراتژی نظامی»، «تحلیل راهبردی جنگ‌ها»، «شناخت ابعاد غیرنظامی قدرت ملی مؤثر بر قدرت نظامی»، «شناخت اندیشه‌های نظامی پیشین و معاصر»، «شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران» و «شناخت مبانی جامعه‌شناسی جنگ».

۳- رشته دفاع و بازدارندگی ملی

این رشته تحصیلی می‌تواند نیازهای آموزشی زیر را برای دانشجویان مرتفع نماید: «انجام طرح‌ریزی راهبردی دفاعی»، «آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی»، «آشنایی با ژئواستراتژی»، «آشنایی با علم ژئوپلیتیک و کارکردهای آن در حوزه دفاع»، «آشنایی با مبانی طرح‌ریزی راهبردی دفاعی»، «تسلط بر مفاهیم مرتبط با مبانی قدرت نظامی»، «توانایی بودجه‌بندی دفاعی بر اساس طرح‌ها و برنامه‌های دفاعی مصوب»، «دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی»، «شناخت بحران و عوامل ایجاد بحران»، «شناخت چپستی، ابعاد و چگونگی جنگ‌های آینده»، «شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی»، «شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه دفاع ملی»، «شناخت ماهیت تهدیدهای حوزه دفاع»، «شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه»، «شناخت مفهوم دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه» و «شناخت نقاط قوت و ضعف مؤثر در حوزه دفاع ملی».

۴- رشته فناوری‌های دفاعی

این رشته تحصیلی می‌تواند نیازهای آموزشی زیر را برای دانشجویان مرتفع نماید: «آشنایی با برآورد اطلاعات راهبردی»، «برنامه‌ریزی و اجرای عملیات روانی سطح راهبردی»، «تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شرایط بحران و جنگ برای دفع تهدید»، «شناخت آثار اقتصادی جنگ»، «شناخت چپستی راهبرد نظامی»، «دانستن چگونگی به‌کارگیری قدرت نظامی در حفاظت از منافع ملی»، «شناخت رسالت و مأموریت نیروهای مسلح»، «شناخت روش‌ها و عوامل هم‌افزایی قدرت نظامی»، «شناخت روش‌های خنثی‌سازی عملیات روانی سطح راهبردی»، «شناخت قابلیت‌های ملی پشتیبان قدرت نظامی» و «شناخت مفهوم بازدارندگی و بازدارندگی همه‌جانبه».

ب- پیشنهادها:

- ۱- پیشنهاد می‌شود، نتایج این پژوهش، از این‌پس مبنای برنامه‌ریزی درسی دانشجویان میهمان در حوزه علوم دفاعی قرار گیرد.
- ۲- از آنجاکه به‌حکم تقریباً تمامی صاحب‌نظران حوزه مدیریت آموزش، تدوین برنامه درسی پیامد تهیه برنامه آموزشی و مشخص شدن رشته‌های یک دوره آموزشی است، پیشنهاد می‌شود، بر اساس برنامه آموزشی که در این پژوهش احصاء گردیده است، یک فعالیت پژوهشی برای تدوین برنامه درسی رشته‌های معرفی‌شده و سرفصل‌های دروس به انجام برسد.

فهرست منابع

- "قرآن کریم"، ترجمه و تفسیر حضرت آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، "مجموعه بیانات"، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir

الف - منابع فارسی:

- "اساسنامه دانشگاه عالی دفاع ملی" (۱۳۸۱)
- باربازت، جین (۱۳۹۰)، "نیازسنجی آموزشی، روش‌ها، ابزار، فنون"، ترجمه رحمت‌الله پاکدل، تهران، انتشارات آبیژ
- جهانیان، رمضان و شفیع علیویه، مریم (۱۳۹۵)، مقاله "شناسایی و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی منابع انسانی دادگستری استان قزوین"، فصلنامه علوم رفتاری، تابستان، دوره نهم
- خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۹۲)، "روش تحقیق آمیخته با رویکرد بومی‌سازی"، تهران، انتشارات یادواره کتاب
- رضوی، سید عباس (۱۳۹۰)، "مباحث نوین در فناوری آموزشی"، اهواز، انتشارات دانشگاه اهواز
- رهنورد، فرج‌الله (۱۳۹۰)، مقاله "نیازسنجی آموزشی مدیران عالی در بخش دولتی ایران"، فصلنامه فرآیند مدیریت و توسعه، بهار، شماره ۷۵
- سمیعی زفرقندی، مرتضی و غلامی، فوزیه (۱۳۹۵)، مقاله "نیازسنجی اولیای دانش‌آموزان دختر دوره اول متوسطه"، فصلنامه روان‌شناسی خانواده و پژوهش، تابستان، شماره ۳۱
- "سند کلیات نظام جامع تربیت و آموزش نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران" (۱۳۹۳)
- "سند نقشه جامع علمی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران" (۱۳۹۹)
- شریف‌زاده، فتاح و عبدی، فاطمه (۱۳۸۷)، مقاله "تبیین نیازهای آموزشی و آثار آموزش ضمن خدمت بر یادگیری کارکنان مخابرات رسته اداری مالی اداره کل منطقه دو تهران"، فصلنامه پژوهش‌های مدیریت، سال اول، پاییز، شماره اول
- شیخ، علیرضا (۱۳۹۷)، "بازطراحی نظام تربیتی، آموزشی - پژوهشی دانشکده دفاع ملی با تأکید بر تدوین رشته‌ها و گرایش‌ها"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی

- صفری، اسکندر (۱۳۹۵)، "بازطراحی نظام آموزشی - پژوهشی دانشکده امنیت ملی بر اساس نیازسنجی فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی با تأکید بر رشته‌ها و گرایش‌ها"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت ملی
- عباس‌زادگان، محمد و ترک‌زاده، جعفر (۱۳۸۸)، "نیازسنجی آموزشی در سازمان‌ها"، چاپ چهارم، تهران، شرکت سهامی انتشار
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۹۴)، "طراحی نظام آموزش و پژوهش دانشگاه عالی دفاع ملی برای دانشجویان خارجی"، پروژه تحقیقاتی، دانشگاه عالی دفاع ملی، ایران
- فتحی و اجارگاه، کورش و فخام زاده، پروانه (۱۳۹۲)، "نیازسنجی آموزشی، الگوها و فنون"، چاپ دوم، نشر آبیژ
- فتحی و اجارگاه، کورش؛ عارفی، محبوبه و زمانی‌منش، حامد (۱۳۹۲)، مقاله "بررسی موانع پذیرش دانشجویان خارجی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی"، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، زمستان، شماره ۶۲
- مرادی، رضا (۱۳۹۲)، "آسیب‌شناسی آموزش‌های تخصصی قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (صلی... علیه و آله و سلم) در ابعاد عملیاتی و فنی و ارائه راهکار مناسب در راستای ارتقای آموزش‌های تخصصی"، پروژه تحقیقاتی، مرکز تحقیقات قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص)، ایران
- معین‌الدینی، محمود (۱۳۹۴)، "طراحی نظام آموزشی-پژوهشی روزآمد دانشکده مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نیازسنجی سطوح راهبردی"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی
- مطلبی کرکندی، محمدعلی (۱۳۹۱)، "برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی بر اساس نیازهای مدیریتی سطوح راهبردی کشور"، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی
- ملکی، حسن (۱۳۹۷)، "مقدمات برنامه‌ریزی درسی"، تهران، انتشارات سمت
- مهدی، رضا (۱۳۹۳)، مقاله "جایگاه و موقعیت آموزش عالی بین‌المللی در نقشه جامع علمی کشور"، فصلنامه مهندسی فرهنگی، زمستان، شماره ۸۲
- نائینی، سیدمحمدکاظم (۱۳۹۰)، "جزوه تعریف واژه‌ها در نظام آموزش عالی و آموزش و پرورش"

- نصری، صادق، کرم‌پور، عبدالحسین و پیروزنیا، مهرداد (۱۳۹۵)، مقاله "بررسی راه‌کارهای کیفیت‌بخشی به آموزش‌های ضمن خدمت"، نشریه علمی - پژوهشی فناوری آموزش، تابستان، شماره ۴

ب- منابع انگلیسی:

- Palacios, Kolette N. (2003), Developing a Comprehensive Needs Assessment Model for Implementation in Continuing Education, Southwest Texas State University.
- Simona, Sava. (2012). Needs analysis and program planning in adult education, Budrich, Denmark.
- Woodpack, Tim and Whitaker, Tim. (1988). Needs Assessment in Post-16 Education, Falmer Press. United Kingdom.

پ- منابع عربی:

- علی الجهوری، شمسه بنت حمد (۲۰۱۳)، "الاحتياجات التدريبيه للقيادات التربويه في المديریات العامه للتربيه والتعليم في سلطنة عمان"، الرسالة استكمالاً لمتطلبات الحصول على درجة الماجستير في التربيه اخصص: الاداره التربويه، جامعه نزوى
- فارس القاضي، نجاح سعود (۲۰۱۶)، "الاحتياجات التدريبيه لمعلمي الاساسيه من وجهه نظر المشرفين التربويين في محافظه المفرق"، مجله كليه التربيه للبنات، وزاره التربيه والتعليم